

Nežná sila a ružové závesy.

List, ktorý držíte v rukách, Vás prevedie expozíciou Považskej galérie umenia v Žiline — Prvé múzeum intermédií III Nežná sila. Expozícia bola sprístupnená v lete v roku 2021 a je tretím pokračovaním prezentácie diel intermedialneho typu zo zbierok galérie.

V zbierke Považskej galérie umenia v Žiline sa systematickým zbieraním intermedialných diel ocitlo množstvo zaujímavých objektov, videí a inštalácií, z ktorých vznikla táto kolekcia. Jej témou je skúmanie ženskosti a kategória rodu. Predstavené diela ôsmich autoriek a jedného autora vznikli okolo polovice nultých rokov 21. storočia (okrem najstaršieho z roku 1996 a najmladšieho z roku 2018) a vytvorili ich umelkyne a umelec rôznych generácií.

Kolekcia *Nežná sila* sa nedá nazvať zbierkou feministického ani ženského umenia, na to je predovšetkým príliš malá, no diela v nej sú príkladmi takéhoto umenia. Každá z vystavených prác sa zaujíma o (ženský) rod; o jeho špecifiká, o rodové stereotypy, rozdiely, o vnímanie príslušníkov určitého rodu druhou stranou.

Umenie zaoberajúce sa otázkami rodu sa na Slovensku do roku 1989 nevyvíjalo tak, ako za železnou oponou. Aj vzhľadom na to, že feminizmus bol u nás oficiálne považovaný za neželaný import zo Západu, pred Nežnou revolúciou vzniklo feministických diel veľmi málo a nevyznačovali sa takými priamočiarymi a radikálnymi formami ako umenie zo západného sveta.

(Napríklad v Amerike v roku 1964 vizuálna umelkyňa Yoko Ono predstavila nové performatívne dielo s názvom *Cut Piece*,

v ktorom sama, sediac pred publikom, vyzývala ľudí, aby si odstrihli kúsok z jej oblečenia, až kým nezostala nahá. Túto performance viac krát opakovala, naposledy v roku 2003. Ďalším výstižným príkladom zo svetového feministického umenia, ktoré úplne otvorene pomenováva problémy spoločnosti, je séria plagátov skupiny anonymných amerických autoriek *Guerrilla Girls* z roku 1989. Plagát „*Do women have to be naked to get in the Met. Museum?*“ (Musia byť ženy nahé, aby mohli vstúpiť do Metropolitného múzea?) upozorňuje na fakt, že menej než 5 % vystavujúcich autorov v Metropolitnom múzeu v New Yorku sú ženy, naproti tomu 85% percent zobrazení nahých tiel vo vystavených dielach patrí ženám.) V slovenskom umení sa potreba zaoberať sa rodovými aspektmi stala výrazne viditeľnou po roku 1989, nielen u ženských autoriek, ale aj u mužov. To, že vystavené diela vznikali prevažne okolo roku 2004, nasvedčuje, že otázky spojené s rodom neboli iba záležitosťou 90. rokov a vznik ďalších diel s podobnou tematikou dokazuje, že sú stále aktuálne.

Diela z kolekcie *Nežná sila* sa k téme ženskosti a rodu vzťahujú rôznymi spôsobmi: niektoré sa vyjadrujú priamo a kriticky, iné s iróniou, niektoré nesú túto tému medzi vrstvami iných významov, ďalšie sú osobné a intímne. Pozrieme sa bližšie na desať vystavených diel a skúsime v nich nájsť to, čo →

Lucia Dovičáková: Je vedecky dokázané, že si vyberáme vhodného darcu genetických informácií podľa určitých kritérií, 2003

Malba Lucie Dovičákovovej je veľmi osobná, ale zároveň zovšeobecňujúca. Autorka ironicky porovnáva svojich bývalých partnerov na základe kritérií, ktoré si určila. Malba je jej zamyslením sa nad sebou a možno hodnotením, prečo si vybrala práve týchto mužov a prečo to ani s jedným z nich nakoniec nevyšlo.

Dielo autorky nám ponúka predstavu vidieť ľudí ako Terminátor — jeho pohľadom spraví rýchlu analýzu niekoľkých vlastností a „využiteľných častí“ a na ich základe určí, či je daný človek pre nás vhodný alebo nie. V obraze Lucia Dovičáková mení ženu na predátora, ktorý rýchlym pohľadom vidí ľudskú bytosť ako zmes čísel a dát. Ako v prípade výživových hodnôt, uvádzaných pre spotrebiteľa na obaloch potravín, sa pozorovaný muž stáva potravinou/predmetom, čiže „obeťou“. Žena je hrdinka, ale pravdepodobne si opäť vyberie nesprávne. (Možno je chyba v nastavených kritériách?)

Ako rýchlo nám trvá, kým niekoho posúdime? Na základe akých kritérií zaujímate postoj k ľuďom?

Čo patrí k nášmu „prvému pohľadu“? A ako sa nám pozdáva predstava ženy ako predátorky, ktorá posudzuje a vyberá si?

S rovnakým vizuálnym motívom — s odvolaním sa na film *Terminátor* — pracuje Lucia Dovičáková aj vo videu *Stronger than Yesterday*, 2005. Autorka v ňom brutálnym spôsobom naznačuje snahu o vyrovnanie sa s končiacim vzťahom. Vytrhne si kus vlastného tela — s odhodlaním sa tak posunie smerom k humanoidnému robotovi, ktorým odteraz bude. Racionálna a nezraniteľná.

nám autorky či autor chceli svojim dielom v dobe vzniku povedať, ale aj to, aké otázky nám tieto práce môžu klásť aj dnes.

Slovník

feminizmus — označuje široko rozvetvené hnutie, ktoré vzniklo v 19. storočí. Jeho základným cieľom bolo zaistiť pre ženy práva, aké majú muži (volebné právo, právo dediť, právo získať pracovný príjem, atď.). Súčasný feminizmus sa snaží presadiť myšlienky o rovnosti, rôznorodosti a možnosti voľby.

intermédiu — kategória tzv. nových médií, ktoré sa odkláňajú od tradičných foriem, ako maľba, kresba, grafika a socha. V súčasnosti tento pojem zahŕňa dve hlavné kategórie: statické intermédiá — najmä inštaláciu, objekt, site-specific art, environment/prostredie, všetky kinetické formy objektov a inštalácií a tzv. akčné intermédiá — performance, event, happening, vrátane ich dokumentácie. Pojem intermédiu (intermedialne umenie) sa v slovenskom umení začal výraznejšie uplatňovať začiatkom 90. rokov minulého storočia.

mediálne umenie — zahŕňa autonómne videá, videoinštalácie, videoperformancie, experimentálne filmy, zaznamenávané analógovo alebo digitálne. Ako mediálne umenie sa označujú aj diela virtuálnej reality, interaktívne digitálne diela, internetové umenie.

rod (gender) — označenie súboru charakteristík, činností a znakov žien a mužov, ktoré sú v historickom, kultúrnom a spoločenskom kontexte vnímané ako rozdielne. Tieto charakteristiky pripisuje mužom a ženám spoločnosť, oni sa s nimi v rôznej miere stotožňujú. Rod nie je možné určovať iba na základe biologických pohlavných znakov — práve v tomto spočívajú korene mnohých rodových stereotypov. Rod spoluvytvára aj kultúrne

Jana Želibská: Jej pohľad na neho, 1996

Videoinštalácia Jany Želibskej zabrala celú miestnosť a intímne ju osvetlila. Dielom sú objekty pod sklom vystavené na poličkách — ako hmotné artefakty z videa a veľkoplošná projekcia. Pohľad na sprchujúceho sa muža sa v detailných záberoch kľže po jeho tele aj po interiéri kúpeľne. Ako diváci môžeme mať z tohto diela zmiešané až nepríjemné pocity. To preto, že nie sme zvyknutí pozorovať muža v takom intímnom momente, obzvlášť nie v tak veľkom formáte. Princípom diela je otočenie úloh — obvykle v prácach naprieč dejinami umenia či vo filmoch, vidíme v intímnych momentoch nahú ženu, ktorá je objektom záujmu či túžob.

Často sa stretávame s názorom, že takýto chtivý pohľad by mal žena — pozorovanému objektu — imponovať. V skutočnosti to nie je samozrejmosťou. A ľuďom, ktorí to opakovane nezažívajú, sa to niekedy ťažko vysvetľuje. Skvelým príkladom je 10. diel druhej série amerického sitcomu *Ako som spoznal vašu matku* (*How I Met Your Mother*, 2006), kde sa hlavný mužský predstaviteľia v sprievode homosexuálneho kamaráta dostanú do gay baru. Tejto situácii predchádza dialóg krásnej ženy

prostredie, no aj náležité sociálne vzťahy a interakcie.

pohlavie — biologická charakteristika človeka ako muža a ženy identifikovateľná na základe pohlavných orgánov, chromozomálnej a hormonálnej výbavy jedinca.

stereotyp — je stabilný súhrn predstáv, vychádzajúci z prežitých, ale tiež z prebratých skúseností. Stereotypy človek preberá v detstve alebo v mladosti od svojho okolia a odvoláva sa na ne v prípade pozitívnych či negatívnych predsudkov.

Minikvíz

1. Kedy sa na Slovensku prvý krát oslavoval Medzinárodný deň žien?

(Nájdete sa ich naozaj veľa: kráľ drozdia brada, Zlata priadka, Myšacia bundička, O hľupej žene, Zlatovláska, atď.)

2. V akom veku si deti uvedomujú svoju príslušnosť k rodu?

(Príslušnosť k určitému rodu sa začína prejavovať medzi druhým a tretím rokom, npevni sa po 6. roku veku dieťaťa.)

3. Odkedy môžu ísť slovenskí otcovia na platnú materskú dovolenku?

(Od roku 2011. Medzi prvými MD pre otcov schválili švédskí a nórski krajiní v 90. rokoch 20. storočia.)

4. V ktorom roku bol v Saudskej Arábii zrušený zákaz šoférovania pre ženy?

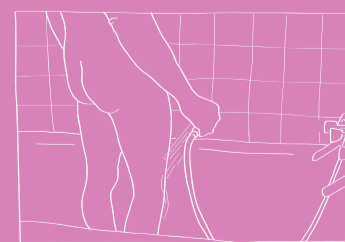
(V roku 2018. Saudská Arábia bola poslednou krajinou na svete, ktorá ženám šoférovanie zakazovala.)

5. Ktorá slovenská ľudová rozprávka podporuje rodové stereotypy?

(Nájdete sa ich naozaj veľa: kráľ drozdia brada, Zlata priadka, Myšacia bundička, O hľupej žene, Zlatovláska, atď.)

a muža, kde ona hovorí: „Vy netušíte, aké to je nemať ani chvíľu pokoj.“ On ironicky odpovedá: „Ach, ja chudátko, som krásne dievča, všetci mi hneď chcú kupovať drinky a mať so mnou sex, aaaach.“ Keď sa neskôr situácia v gay bare otočí a heterosexuálni muži čelia nespočtým komplimentom, spočiatku lichotivé a obdivné (nielen) pohľady sa stanú obťažujúcimi až frustrujúcimi.

Vieme si v zažitých rodovo stereotypných situáciách predstaviť pocity opačnej strany? Vieme sa v prípade prehnanej pozornosti ozvať, ak je nám to nepríjemné?

Eva Filová: Bez rozdielu, 2001

Inštalácia Bez rozdielu pozostáva zo šiestich kusov tetrapakových obalov od mlieka a mliečnych výrobkov. Filová pre obaly vytvorila nový dizajn, a tak sa namiesto obrázkov „kravíčiek na zelených lúčkach“ pozeráme na obnažené ženské prsia. Bez rozdielu tu vedľa seba stoja staré vyobrazenia dojčiacej Madony a brakové fotky z pánskych magazínov. V reakcii na obraz ženy, ktorý šíri masová kultúra, Eva Filová vedľa seba predstavuje symboly ženskej krásy kedysi a veľmi provokatívne. Ženská nahota teda nie je vždy tabu. Ak žena svoje telo využíva vo funkcii matky, ide o obraz a zobrazenie hodné obdivu. V iných prípadoch a súvislostiach sú ale nahé prsia často kontroverzné. Filovej dielo tak otvára diskusiu o ženskom tele ako o polyfunkčnom objekte, a tiež o vnímaní nahého tela na základe kontextu.

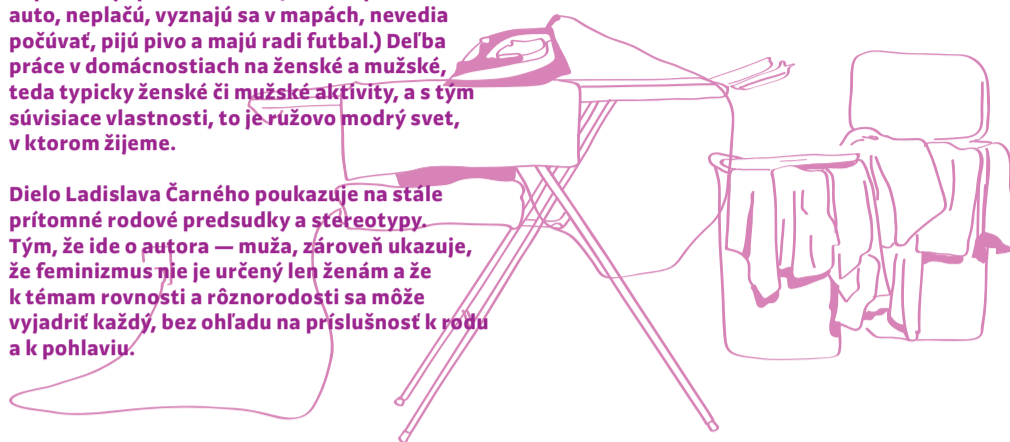

Niektoré zobrazenia nahého ženského tela sú v spoločnosti prijateľné a niektoré nie. Je na zamyslenie, či sa v spoločnosti aj rôzne ženské role vnímajú hierarchicky; má žena — matka vyšší status, než dospievajúca žena či žena — sexi milenka?

Ladislav Čarný: Žehlenie pre mužov, 2004

Žehlenie pre mužov je interaktívna inštalácia, v ktorej je aktívna účasť diváka žiadaná. Preto Vás pozývame (aj v prípade, že nie ste mužom), aby ste smelo pristúpili a niečo ožehlili. Zistíte, čím sa autor snaží mužov motivovať, aby sa žehleniu venovali, napriek tomu, že žehlenie „nie je mužská robota“. (Muži ešte okrem toho vraj zásadne nevysávajú, nevedia opraviť auto, neplačú, vyznajú sa v mapách, nevedia počúvať, pijú pivo a majú radi futbal.) Deľba práce v domácnostiach na ženské a mužské, teda typicky ženské či mužské aktivity, a s tým súvisiace vlastnosti, to je ružovo modrý svet, v ktorom žijeme.

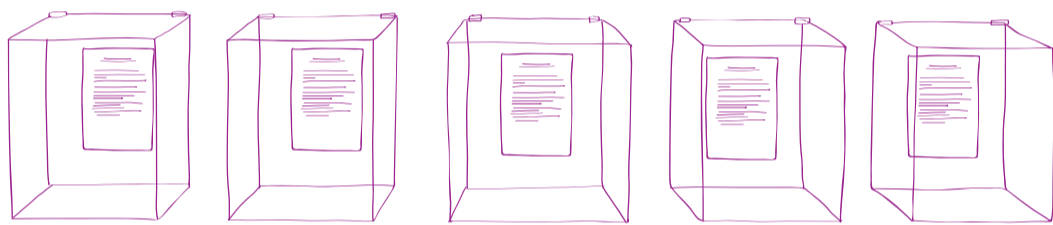
Dielo Ladislava Čarného poukazuje na stále prítomné rodové predsudky a stereotypy. Tým, že ide o autora — muža, zároveň ukazuje, že feminizmus nje je určený len ženám a že k témam rovnosti a rôznorodosti sa môže vyjadriť každý, bez ohľadu na príslušnosť k rodu a k pohlaviu.

Stretávate sa s rodovými predsudkami? Žijete v nich a nechávate sa nimi manipulovať? Prikyvujete, keď sa povie, že niekto „šoféruje ako ženská“? Smejte sa na vtip „Smrteľná mužská choroba? Soplíki“?

Anetta Mona Chisa a Lucia Tkáčová: 10 tipov pre východoeurópske ženy, 2006

10 tipov je umeleckým projektom dvojice Chisa — Tkáčová. Ten istý text prepísaný v piatich jazykoch krajín postkomunistického bloku vznikol v čase, keď sa Slovensku, ako čerstvému členovi EÚ, otvorili brány na Západ a dalo sa jednoduchšie nielen cestovať, ale pokúsiť sa aj o štúdium, prácu či život vo vysnívanej krajine. Autorky preto vytvorili návod ako na to. Dielo 10 tipov cynickým spôsobom radí, aby sa ženy spoľahli predovšetkým na svoje ženské zbrane. Žena, ktorá by podľa tohto návodu postupovala, by však bola pravdepodobne vnímaná ako vypočítavá potvora.

Otvára sa úvaha: Je dávno po revolúcii. Ako Slovenky, ale aj ostatné východoeurópske ženy, obstoja v očiach Západu? Sú vnímané ako krásne ale menejcenné?

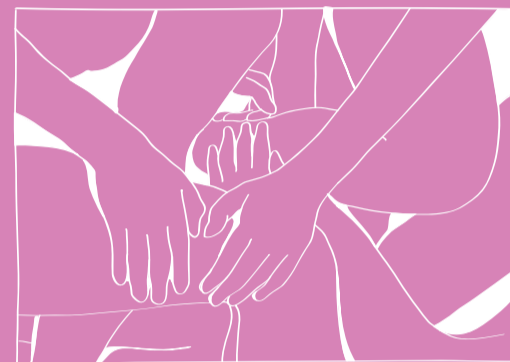
Na takéto zjednodušené vnímanie sa však treba pozrieť s nadhľadom a odstupom: Bolo a je to aj v súčasnosti naozaj tak? Alebo východoeurópske ženy takto vnímali samé seba najmä tesne po roku 1989? Sme my, z východnej Európy, (ktorú sa snažíme premenovať na strednú), večne zakomplexovaní, paralyzovaní vlastným narušeným sebavedomím?

Dorota Sadovská: Zvliekanie z kože, 2003

Dotýkať sa je príjemné. To je asi prvá myšlienka, ktorá na diváka prechádza z veľkého digitálneho obrazu Doroty Sadovskej. Názov v prvom rade evokuje klbko hadov, pri následnom zamyslení naznačuje snahu dostať sa pod povrch. Pod to, čo vidieť, ďalej za vonkajšie fyzické znaky. Vo videu sa pomaly prepletajú bezpohlavné ružové telá, ťažko tu rozlíšiť muža od ženy a vlastne ani netreba.

Dielo otvorene zobrazuje telesnosť, nahé telo vzdialené pocitom hanby a pobúrenia. Vnímať ho tak môžeme preto, lebo v telách a ich dotykoch v projekcii nie je prítomná žiadna vášeň či sexuálne vzrušenie. Iba čistá telesnosť, niečo úplne prirodzené, niečo vlastné každému. „Telo je prirodzene hmatateľné najbližším a najsenzuálnejším výrazovým prostriedkom,“ hovorí Dorota Sadovská.

Veľká projekcia vás pozýva, aby ste sa zastavili, spomalili, zadívali sa a ako v barokovom chráme vnímali pôsobenie monumentality obrazu, ktorý vás vtáhuje do svojej teplej a pokojnej atmosféry.

Veronika Rónaiová: Malé túžby, 2018, nájdené umelecké dielo Juliána Filu — Malé túžby, 1966

Veronika Rónaiová zdedila po smrti otca, známeho maliara Juliána Filu, niektoré jeho diela. Po rokoch bez otca sa s ním opäť pokúsila nadviazať kontakt a vlastnou rukou zasiahla do jeho hotových diel. Jedným z výsledkov je objekt Malé túžby, nositeľ dvoch autorských rukopisov. Môže ísť o pokus definovať, kam do otcovho života patrila jeho dcéra, o porovnanie názorov v oblasti umenia, o projektovanie seba samej do vlastného dedičstva. Autorku musel zásah do otcovho diela stáť veľa odvahy, ak si predstavíme, že mala len jeden pokus, a jej okolie s jej „znesväčujúcimi“ zásahmi nie vždy súhlasilo. Dielo je výrazom snahy o intímny dialóg ženy s mužom, dcéry s otcom.

Ako veľmi sme autonómni? Dokážeme v našich dlhodobých vzťahoch rozoznať, kde končí naša a kde začína druhá osoba? Poznáme vlastné Ja?

Gabika Binderová: East Side Story, 2003

Vídeo Gabiky Binderovej znázorňuje cestu vlakom s rodinou na sviatky na východ. Na nástupisku čakajú na vlak spolu s ňou jej dvaja synovia a manžel, s ktorým v tom čase tvorila tzv. manželské umenie (teda umenie manželskej dvojice na témy partnerského vzťahu). Vo videu autorka vystupuje ako matka a manželka, jej úloha umelkyne nie je nijako viditeľná, a predsa je jasná tým, že stojíme pred jej dielom v galérii umenia. Vídeo nekritizuje postavenie ženy, nespochybnuje rodové stereotypy, nebojuje za rovnoprávnosť. Banálne a viac dokumentárne pôsobiace zábery nás sprevádzajú autorkinou každodennosťou, ktorá je pravdepodobne blízka mnohým z nás. Rodové otázky sa tu miešajú s ďalšími témami — napr. uprednostnenie života v centre, nie na periférii. Vídeo je pohľadom ženy, matky a umelkyne na jej miesto v spoločnosti, vo vlastnej rodine a v partnerskom vzťahu.

Do akej miery je možné oddeliť umeleckú existenciu od civilnej? Môžu byť umelkyne v inej situácii ako ostatné pacujúce ženy — matky — partnerky? Máte presne stanovenú hranicu profesia/osobný život?

Emoke Vargová: Sedíš mi na mozgu, 2001

Názov veľkej taburetky (pozor, v skutočnosti nie je určená na sedenie!) naznačuje možnú interpretáciu: „Nemôžem v tvojej prítomnosti myslieť“, alebo ešte inak: „Dusíš ma a brániš mi v rozvíjaní môjho intelektu!“ Vargová použila techniku mäkkej plastiky — ušila pekný dekoratívny objekt. Touto typicky ženskou zručnosťou zhmotnila objekt, ktorého námetom je mozog — odkaz na rozum, bežne vnímaný ako typický mužský prvok. Veta „Sedíš mi na mozgu!“ môže byť interpretovaná aj z opačnej strany, a tak si môžeme predstaviť ženský zadok, ktorý sedí na symbole mužskej racionality. Objekt je ironickým komentárom zvyčajných interpretácií symbolov viazúcich sa k mužom a ženám a tiež komentárom „zápasov pohlaví“.

„Tak ako dva zemské póly, muž a žena naveky, stále spolu bojujeme, chvíľu ja a chvíľu ty...“ (Jana Kirschner)

Naše interpretácie konfliktov a naše nazeranie na rôzne problémy úzko súvisí s tým, kým sme — aj v zmysle rodových otázok. Myslíte si, že je vôbec možné mať objektívny pohľad na akúkoľvek situáciu?

Nežná sila a ružové závesy
sprievodca expozíciou
Prvé múzeum intermédií III

Texty
Kristína Hermanová
Grafická úprava
Marcel Benčík
Ilustrácie
Domínika Koššová
Vydavateľ
© Považská galéria umenia v Žiline 2021
Náklad
300 ks

Realizáciu sprievodcu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia. Fond na podporu umenia je hlavným partnerom projektu. Sprievodca prezentuje výlučne názor vydavateľa a fond nezodpovedá za jeho obsah. Zriaďovateľom Považskej galérie umenia v Žiline je Žilinský samosprávny kraj.

u. fond na podporu umenia

Považská galéria umenia v Žiline

ŽILINSKÝ SAMOSPRÁVNÝ KRAJ